

Hivern 2014

El populisme: d'estigma a categoria analítica ¹

Guillem Rico

Investigador Ramón y Cajal

Departament de Ciència Política i Dret Públic

Universitat Autònoma de Barcelona

@GRicoCamps

Hi ha indicis que Catalunya, com el conjunt d'Espanya, ha entrat finalment en l'onada de populisme que des de fa dècades afecta un bon grapat de democràcies occidentals. L'espectacular creixement de la desconfiança envers la classe política, així com l'aparició i consolidació de nous partits que promouen i practiquen formes d'organització poc convencionals, semblarien avalar aquesta impressió. Si més no, en el debat públic es fa un ús cada cop més freqüent del terme "populista" per designar els discursos i comportaments de determinats actors, particularment des de la irrupció de Podemos en les eleccions europees, i encara més un cop coneguts els darrers sondejos electorals. La secretària general del PP ha dit sense embuts que Podemos és un partit populista i que representa un perill per la democràcia. Però és realment Podemos una formació populista? Ho són altres partits apareguts en els darrers temps, com Ciutadans, UPyD, Guanyem o la CUP? O es tracta només d'estratègies interessades per demonitzar-los i frenar el seu creixement?

Abans de respondre aquesta pregunta necessitem resoldre una qüestió que tradicionalment ha plantejat molts maldecaps: què és el populisme? El principal entrebanc al moment de tractar el tema té a veure amb la definició del propi concepte, que dificulta la seva identificació, i al sentit pejoratiu que arrossega, que dificulta que se'n faci un ús desapassionat. El populisme és un adjectiu amb fortes connotacions negatives. Polítics i comentaristes l'utilitzen fonamentalment amb la intenció de desacreditar l'adversari. En aquest sentit, tothom és susceptible de ser titllat de populista, malgrat que no se sol explicitar què hi ha darrera l'acusació. En ocasions sembla equiparar-se al discurs demagògic, entès com l'apel·lació als sentiments elementals dels ciutadans. Altres cops denota l'oferiment de propostes polítiques impracticables nascudes de l'oportunisme i la irresponsabilitat de qui no ha de prendre decisions sobre problemes complexos. De vegades n'hi prou amb deixar caure una crítica a les elits establertes per merèixer la desqualificació. No resulta estrany que els protagonistes defugin l'adjectiu, perquè altrament es posen en el mateix sac que alguns dels personatges polítics més denigrants en els darrers temps, des del xenòfob Jean-Marie Le Pen al bolivarià Hugo Chávez. És per això que, a diferència d'altres etiquetes ideològiques, el populisme és rarament proclamat per aquells que el professen—la qual cosa no és un contratemps menor, donat que la identitat és un dels criteris que millor serveixen actualment per diferenciar els grans partits en les democràcies occidentals.

En el terreny acadèmic, l'obstacle més important ha estat arribar a una delimitació conceptual clara i compartida. Això no ha frenat l'ús del terme per referir-se a casos extraordinàriament

diversos, en regions i períodes difícilment comparables, la qual cosa, al seu torn, no ha fet més que complicar-ne encara més la identificació d'un mínim comú denominador. Fins al punt que, davant les limitacions per trobar una definició que pugui viatjar amb èxit entre contextos diversos, hi ha hagut qui ha suggerit d'abandonar el terme definitivament.

Lluny d'això, la recerca sobre els populismes ha conegut una forta embranzida en les darreres dècades, sobretot de la mà de l'interès que des de finals dels anys vuitanta ha despertat l'ascens dels partits de dreta radical al continent europeu, majoritàriament xenòfobs i euroescèptics, que s'han guanyat l'etiqueta de populistes (Betz 1994; Mudde 2007). És en aquest context que sembla haver-se forjat un cert consens sobre els elements constitutius del populisme, comuns en totes les seves manifestacions polítiques.

D'acord amb una definició que ha esdevingut canònica, el populisme és “una ideologia segons la qual la societat es divideix en darrera instància en dos grups homogenis i antagònics, ‘el poble pur’ i ‘l'elit corrupta’, i que defensa la idea de la política com a expressió de la voluntat general del poble” (Mudde 2004: 543). Aquesta conceptualització identifica de forma clara els components bàsics del discurs populista (Stanley 2008). D'una banda hi trobem (1) la desqualificació de l'elit, considerada corrupta i monolítica en la defensa dels seus interessos particulars; (2) l'enaltiment del poble, considerat pur i també relativament homogeni, si més no en la seva oposició a l'elit; i (3) l'existència d'una relació antagònica entre l'elit i el poble. Aquests elements configuren una concepció maniquea del món. La innegociable oposició a l'elit no es fonamenta en la seva incompetència ni és conseqüència de legítimes diferències de principis sinó que deriva de la seva maldat, de la creença que de forma deliberada actua contra els interessos del poble virtuós, que és com dir que actua contra el sentit comú.

La seqüència lògica d'aquestes posicions condueix a un últim punt, (4) la defensa de la primacia de la sobirania popular. Els populistes fan prevaldre la idea que la presa de decisions ha d'estar guiada per la regla de la majoria, alhora que recelen dels mecanismes d'intermediació en la representació política i dels constreyniments constitucionals destinats a garantir el pluralisme. Amb l'ànim d'evitar barreres que s'interposin en el lligam entre les preferències dels ciutadans i la definició de les polítiques públiques, els moviments populistes sovint adopten i promouen la democràcia directa. Aquesta es pot traduir en una organització que afavoreixi la participació de base o bé pot prendre forma plebiscitària, concentrant el poder en les mans d'un líder que l'exerceix sense la interposició d'institucions intermèdies i a partir del suport directe i desinstitucionalitzat d'uns seguidors feblement organitzats. Malgrat que alguns autors han vist en aquesta mena de lideratge personalitzat un tret definitori del populisme (Weyland 2001; Barr 2009), des de la perspectiva de la definició adoptada no se'l pot considerar un component essencial. El personalisme d'alguna manera afavoreix l'expressió de l'ideari populista, però hi ha hagut populismes amb líders febles i fins i tot populismes sense líders identificables (Mudde i Rovira Kaltwasser 2014).

Per tant, no són els aspectes comunicatius ni organitzatius sinó els ideològics els que defineixen el populisme. Com el nacionalisme, però, el populisme és una ideologia de curt abast. Aplega un conjunt d'idees que ofereixen una determinada visió de l'activitat política i la democràcia, però a diferència del socialisme o el liberalisme, aquest no proporciona un conjunt de solucions

concretes i coherents als principals conflictes plantejats en les societats modernes. Per aconseguir-ho s'associa amb ideologies de més pes, cosa que pot fer amb una enorme flexibilitat tant a la dreta com a l'esquerra de l'espectre ideològic. En cada cas s'articulen de manera diferent, però els quatre components essencials sempre hi són.

Aquests són els termes en què s'està construint el consens sobre el polèmic significat del populisme, deslligant-lo de prejudicis normatius i permetent una aproximació rigorosa i objectiva. Arribat a aquest punt, el lector té els instruments necessaris per avaluar en quina mesura el discurs de Podemos, o el de qualsevol altre actor, reproduïx els elements constitutius de l'ideari populista. Des d'una perspectiva científica, però, la clarificació conceptual convida a emprendre un programa de recerca amb l'objectiu de mesurar de forma acurada i sistemàtica el grau de populisme en els discursos dels nostres polítics – com ja s'ha començat a fer en altres països (Hawkins 2009; Jagers i Walgrave 2007) – i alhora també en la cobertura dels mitjans i les actituds dels ciutadans. Una anàlisi empírica necessària per entendre els orígens i la naturalesa del populisme en les seves diverses manifestacions i un primer pas per mirar d'identificar en quines condicions i contextos pot representar un perill per la democràcia o, pel contrari, esdevenir el seu revulsiu.

Bibliografia

Barr, Robert R. (2009) "Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics." *Party Politics* 15:29–48.

Betz, Hans-Georg. 1994. *Radical Right-Wing populism in Western Europe*. New York: St. Martins Press.

Hawkins, Kirk A. 2009. "Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective." *Comparative Political Studies* 42(8): 1040–1067.

Jagers, Jan, i Stefaan Walgrave. 2007. "Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium." *European Journal of Political Research* 46(3): 319–345.

Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mudde, Cas. (2004) "The Populist Zeitgeist." *Government and Opposition* 39:542–563.

Mudde, Cas, i Cristóbal Rovira Kaltwasser. (2014) "Populism and Political Leadership." A: R. A. W. Rhodes and Paul 't Hart (eds) *The Oxford Handbook of Political Leadership*. Oxford Handbooks in Politics & International Relations.

Mudde, Cas, i Cristóbal Rovira Kaltwasser, eds. 2012. *Populism in Europe and the Americas: threat or corrective for democracy?*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.

Stanley, Ben. (2008) "The thin ideology of populism." *Journal of Political Ideologies* 13:95–110.

Weyland, Kurt. (2001) "Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics." *Comparative Politics* 34:1–22.

